

Monumentnummer*: 516846

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 18 september 2000
Kadaster deel/nr 82862/46

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Arnhem Arnhem Gelderland

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Arnhem Q 7371

Omschrijving**

Inleiding

De Lorentz H.B.S., SCHOOLGEBOUW, CONCIERGEWONING en HEKWERK, gebouwd in 1904-1905 naar een ontwerp van G. Versteeg, adjunct-directeur van de Dienst Gemeentewerken, in een stijl die invloeden vertoont van Berlage, rationalisme en Art Nouveau. Gevel en interieur zijn rijk geornamenteerd. De Amsterdamse beeldhouwer M.J. (Rien) Hack, die in de laatste jaren voor de eeuwwisseling verbonden was geweest aan het atelier van De Bazel en Lauweriks, bewerkte de Jarrahouten lateien en de zandstenen aanzetstukken in de voorgevel. De Firma Braat in Delft vervaardigde nagenoeg al het siersmeedwerk. De smeedijzeren trapleuning is van Bettenhausen en Ringlever.

De H.B.S. stond sinds 1866 aan het Willemsplein, maar in 1904 besloot de gemeenteraad haar te verplaatsen naar de huidige Schoolstraat in het Spijkerviertel. Hiervoor moesten eerst een aantal krotten langs de Rietebek worden gesloopt. Het lijkt vanaf deze tijd gewoonte te worden dat de gemeente bij de bouw van openbare gebouwen in de oude wijken sanering op kleine schaal toepast. Versteeg vond de Schoolstraat niet breed genoeg (tien meter) en plaatste de school nog eens acht meter terug. In een artikel in het Bouwkundig Weekblad motiveert Versteeg deze ingreep. Bovendien schrijft hij, dat hij desondanks heeft afgezien van een bekapping van de school, omdat het gebouw toch niet op afstand beschouwd kan worden vanwege het feit dat de Schoolstraat zo smal en zo kort is. Tussen de straat en het gebouw bevindt zich een voorplein dat door een monumentaal hekwerk van de straat is gescheiden. De aan de linkerkant aangebouwde conciërgewoning links staat wel in de rooilijn, waardoor het geheel weer aansluit bij de naastliggende bebouwing. Tussen de conciërgewoning en de school bevindt zich een poort naar het achterterrein.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De grafisch kunstenaar M.C. Escher (1898-1972) is hier op school geweest. Escher heeft zich in zijn werk meermalen laten inspireren door het centrale trappenhuis van de school met zijn arcades en granieten traptreden.

Omschrijving

Het SCHOOLGEBOUW heeft een nagenoeg T-vormig grondplan en bezit twee bouwlagen onder een plat dak, bedekt met mastiek. In het dak bevinden zich enkele schoorstenen met uitgemetselde rand. Het pand is opgetrokken in rode baksteen, gemetseld in staand verband. De afdekking van de plint, de stoepen, de trappen, dorpels en afdekplaten van het hekwerk en de bekroningen van de hekpijlers zijn van roze-rood Noors graniet. De lateien boven de vensters zijn van roodbruin Australisch Jarrahout. De diverse hoek- en aanzetstenen, de lateien van de middenrisaliet, de afdekplaten en de gevelbekroningen zijn van Obernkirchner zandsteen. Ter hoogte van de eerste bintlaag bevinden zich kleine rechthoekige mozaïekvakjes met sectiel aardewerk. Deze worden afgewisseld met ventilatie-openingen. Geornamenteerde smeedijzeren ankers bevinden zich in de muren van de zijgevels, de achterbouw en de dienstwoning.

De symmetrisch ingedeelde VOORGEVEL bezit een middenrisaliet en is zeven traveeën breed. De iets hogere middenrisaliet bevat vijf vensterassen, de zes andere traveeën bevatten ieder drie vensterassen. Tussen de traveeën en op de hoeken bevinden zich doorgestoken muur- en hoekdammen met een zandstenen bekroning. Hiertussen bevinden zich ruim overstekende, geprofileerde bakgoten op bewerkte klossen, waarop geornamenteerde smeedijzeren hekjes staan. In de muurdammen bevinden zich op goothoogte zandstenen afwaterings-openingen met geornamenteerde zinken vergaarbakken en hemelwaterafvoeren ervoor.

In de middenrisaliet, die tot ca. 2m. hoogte is bekleed met platen van roze graniet, bevindt zich de ingangspartij, uitgevoerd in hetzelfde materiaal. In een segmentboogvormig afgesloten portiek met bordes voorafgegaan door enkele treden, bevindt zich de deuropening met brede zijlichten, afgesloten door granieten lateien, waarboven zich getoogde bovenlichten bevinden. De dubbele houten paneeldeur is voorzien van ruitjes, smeedijzeren roosters en sierbeslag. Boven de ingangspartij is een dubbele ijzeren klok geplaatst. De ingangspartij wordt geflankeerd door twee kleinere rechthoekige vensters met geornamenteerde granieten lateien. Hierboven zijn twee wapenschilden van de provincie Gelderland en de stad Arnhem aangebracht, uitgevoerd in sectiel aardewerk. In de hoeken van de risaliet bevinden zich aan iedere zijde twee boven elkaar geplaatste hoekvensters, gescheiden door granieten dorpels en voorzien van kwartrond gebogen ramen met glas-in-lood. Op de eerste verdieping bevinden zich vijf gekoppelde vensters, gescheiden door geprofileerde bakstenen penanten, die boven en onder eindigen in zandstenen hoekstukjes. Aan de onderzijde bezitten de vensters granieten dorpels, waarvoor zich hardstenen afzaten tussen geornamenteerde granieten elementjes bevinden. De vensters worden afgesloten door zandstenen lateien, waarboven zich 2-delige zandstenen bovenlichten bevinden. Tussen de bovenlichten bevinden zich penanten van baksteen, die onder en boven beëindigd worden door zandstenen blokjes. Boven de penanten zijn zandstenen consoles geplaatst die de overstekende bakgoot dragen. De zandstenen elementen zijn geornamenteerd. De vensters bezitten vaste ramen en de bovenlichten klapramen.

De vensters in de andere traveeën hebben op de begane grond en de verdieping vrijwel dezelfde vorm. De driedelige vensters bezitten op de begane grond een granieten onderdorpel, die is opgenomen in de granieten afdeklijst van de plint en op de eerste verdieping hardstenen afzaten tussen geornamenteerde granieten elementen. De drie vensteropeningen worden begrensd door geprofileerde bakstenen penanten, die boven en onder eindigen in geornamenteerde zandstenen blokjes. De drie openingen worden afgesloten door één bewerkte houten latei die is voorzien van geknipte loodslabben. De kozijnen zijn voorzien van schuiframen, 9-ruits onderramen en 6-ruits bovenramen. De bovenramen zijn dubbel. Het buitenraam is vast; schuift men nu het binnenraam naar

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

beneden dan moet de buitenlucht eerst opstijgen in de ruimte tussen beide ramen, welke ongeveer 5cm. bedraagt, en komt dan enigszins voorgewarmd in de lokalen.

Aan de linkerkzijde bezit de voorgevel een éénlaags uitbouw, waarin zich een rondboogvormig afgesloten rijwielpoort bevindt, die toegang geeft tot een met twee kruisgewelven afgesloten portiek. Hierin bevindt zich de "dagelijkse" ingang en nog een rondboogvormig afgesloten opening waardoor men het achterterrein met de rijwielstalling bereikt. De rondboogpoort is voorzien van zandstenen tanden en een dubbel geornamenteerd smeedijzeren draaihek. Boven de poort bevindt zich een terras, dat toegankelijk is via de eerste verdieping en voorzien is van een balustrade met kantelen met zandstenen afdekplaten en rondboogvormig afgesloten openingen, waarin smeedijzeren hekjes.

Achter het terras rijst een toren-achtig bouwvolume op, waarin zich een trap bevindt die toegang geeft tot het platte dak. Boven dit trappenhuis is een terras dat dienst kon doen voor onderwijs in de kosmografie en eveneens is voorzien van kantelen met zandstenen afdekplaten. In de toren bevinden zich twee smalle vensters van verschillende lengte, afgesloten door een geornamenteerde zandstenen latei en voorzien van glas-in-lood ramen.

In het portiek, dat wordt afgesloten door twee gemetselde kruisgewelven van verschillende hoogte, voorzien van zandstenen sluitstenen met bloemmotief en gescheiden door een rondboog, bevindt zich een rondboogvormig afgesloten deuropening met granieten stoep, neuten, hoekblokken en dorpels en zandstenen hoek- en aanzetstenen. In de deuropening bevindt zich een geornamenteerde houten paneeldeur met ruit, geornamenteerd smeedijzeren rooster, sierbeslag, zijlichten en driedelig rondboogbovenlicht met geornamenteerde houten stijlen. Hiernaast geeft een rondboogvormig afgesloten poort toegang tot het achterterrein, van waaruit de linkerkzijgevel is te zien, die gedeeltelijk aan het oog wordt onttrokken door een later aangebrachte liftkoker.

De asymmetrisch ingedeelde LINKERZIJGEVEL bezit op de begane grond een éénlaags uitbouw met een terras voorzien van een gemetselde balustrade. De linkerkzijgevel bezit vijf vensters op de begane grond en vier vensters op de eerste verdieping. De vensters zijn voorzien van in de hardstenen waterlijst opgenomen onderdorpels, witgeverfde houten lateien met geknipte loodslabben, en schuiframen van hetzelfde type als in de voorgevel. De gevel wordt afgesloten door een uitgemetselde rand, waarboven een houten bakgoot op bewerkte klossen.

De asymmetrisch ingedeelde RECHTERZIJGEVEL verspringt tweemaal, bezit deur- en vensteropeningen met deels gewijzigde deuren en ramen, die zijn voorzien van witgeverfde houten lateien met geknipte loodslabben. De gevelafsluiting is van hetzelfde type als bij de linkerkzijgevel.

De ACHTERGEVEL links van de achterbouw is asymmetrisch ingedeeld en bezit vijf traveeën. De vier linker traveeën, waarvan de twee meest links gelegen vooruitspringen, bezitten een door een rollaag afgesloten trasraam en op de begane grond en eerste verdieping telkens drie gekoppelde vensters met in de hardstenen waterlijsten opgenomen onderdorpels, vermoedelijk houten lateien met geknipte loodslabben en schuiframen van hetzelfde type als in de voorgevel. De gevelafsluiting van dit gedeelte is hetzelfde als bij de zijgevels. De rechter travee is iets lager en wordt afgesloten door kantelen met zandstenen afdekplaten. De travee bezit op beide bouwlagen drie smalle, verticaal gekoppelde, meerdelige vensters, waarin zich oorspronkelijk glas-in-lood ramen bevonden, die het trappenhuis belichtten. De ACHTERGEVEL rechts van de achterbouw is niet bekeken.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De noordelijke gevel van de ACHTERBOUW bestaat uit twee delen. Achter het linkergedeelte bevindt zich het centrale trappenhuis en achter het rechter op de begane grond de gymnastiekzaal en op de verdieping het handtekenlokaal. Het linker gedeelte ligt iets terug en bezit op de begane grond een uitbouw met plat dak en portiek, waarboven zich vier rondboog vensters bevinden. Hierboven bevinden zich twee reeksen van rechthoekige vensters met hardstenen onder- en tussendorpels en houten lateien met geknipte loodslabben. Het rechter deel van de noordgevel van de achterbouw is symmetrisch ingedeeld en bezit een verhoogde plint en vijf traveeën, gescheiden door lisenen, die aan de onderzijde eindigen in steunberen met zandstenen, in een speklaag opgenomen, afzaten. Iedere travee bevat op de begane grond een rondboogvormig afgesloten opening, waarin zich oorspronkelijk een schuifdeur bevond, die vanuit de gymnastiekzaal toegang gaf tot de speelplaats. De openingen zijn nu gedeeltelijk dichtgezet. Op de verdieping bevinden zich vijf grote rechthoekige vensters met hardstenen onderdorpels, opgenomen in een speklaag, houten lateien met geknipte loodslabben en kozijnen met een vast onderraam en driedelige schuifbare veelruits bovenlichten. De gevelafsluiting is hetzelfde als bij de zijgevels. De achtergevel en de zuidelijke gevel van de achterbouw zijn niet bekeken.

Onderdeel van het INTERIEUR is het centrale trappenhuis. Het trappenhuis bezit een monumentale trap van het type keizertrap met één traparm in het midden, die leidt naar een bordes op halve verdiepingshoogte, van waaruit twee traparmen in tegengestelde richting naar de verdieping voeren.

In het verlengde van de enkele traparm leidt vanaf het bordes, tussen gemetselde borstweringen een trap naar het handtekenlokaal in de achterbouw. Het trappenhuis wordt omgeven door met segmentboogarcades afgesloten galerijen. De bogen en pijlers zijn voorzien van beeldhouwde aanzetstenen, kapitelen en basementen. De enkele traparmen worden overspannen door een korfboog op de begane grond en een segmentboog op de verdieping. Onder de traparmen bevinden zich doorgangen naar de achterbouw, die worden afgesloten met een vlakke liggende ellipsboog. Het portaal van de hoofdingang bezit een segmenttongewelf en een dubbele glasdeur met boven- en zijlichten in een houten kozijn met bewerkte stijlen. Via deze deur bereikt men de hal, waar links en rechts rondboogvormig afgesloten openingen toegang geven tot de gangen, waaraan beide zijden lokalen liggen, die bereikbaar zijn via segmentboogvormig gesloten deuropeningen. Het portaal van de zij-ingang bezit eveneens een gemetseld tongewelf.

De vloeren en plinten van gangen, portalen, garderobes en toiletruimten zijn bekleed met terrazzo, waarop later echter gedeeltelijk andere vloerbedekkingen zijn aangebracht. De binnenmuren zijn tot 1,75m. hoogte opgetrokken uit witte verglaasde Silesische steen. Hierboven zijn de wanden en gewelven in de vestibules en trappenhuisen geheel of gedeeltelijk bekleed met roomkleurige witte verblendsteen met toepassing van Obernkirchner zandsteen voor gewelf-, aanzetstenen en lateien. De rest van de wanden en de vlakke plafondgewelven uit stampbeton zijn witgestuct. De traptreden en bordesplaten zijn van Beiers graniet, waarbij de treden van de twee traparmen aan de muurzijde zijn ingemetseld en worden ondersteund door granieten consoles. Alle inwendige hoeken van wanden, vloeren en gewelven zijn hol bewerkt en alle uitwendige hoeken rond afgewerkt. De oorspronkelijke houten paneeldeuren zijn later betimmerd.

De CONCIERGEWONING is d.m.v. de rijwielpoort verbonden met de school en uitgevoerd in dezelfde stijl met dezelfde materialen. De woning is opgetrokken vanaf een nagenoeg rechthoekig grondplan, bezit twee bouwlagen onder een plat dak en een éénlaags uitbouw met terras op rechthoekig grondplan aan de linkerzijde. De vier gevels zijn voorzien van doorgestoken hoekdammen met een geornamenteerde zandstenen bekroning. Hiertussen bevinden zich geprofileerde houten bakgoten op bewerkte klossen en geornamenteerde smeedijzeren hekjes. De voorgevel van de uitbouw is op dezelfde manier afgesloten. De uitbouw bezit op het dakterras verder twee pergola's.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De smalle VOORGEVEL is de enige die symmetrisch is ingedeeld. De gevel bezit twee vensters op de begane grond en twee op de verdieping. Deze zijn voorzien van resp. in de granieten afdeklaag van de plint opgenomen onderdorpels en hardstenen onderdorpels. Ze worden afgesloten door strekken met aanzetstenen van zandsteen. De kozijnen zijn voorzien van houten luiken en 9-ruits schuiframen, waarvan op de begane grond de roedenverdeling in de onderramen is verdwenen.

In de LINKERZIJGEVEL bevinden zich drie paneeldeuren met glas, waarvan één op de verdieping. Deze geeft toegang tot het balkon op de uitbouw. De uitbouw bezit een venster met 12-ruits raam en luiken. Vensters en deuren worden afgesloten door strekken met aanzetstenen van zandsteen. Op het balkon bevindt zich een pergola.

In de RECHTERZIJGEVEL bevindt zich de voordeur, een houten geornamenteerde paneel deur met ruit, smeedijzeren rooster en sierbeslag in een houten kozijn op granieten neuten, voorzien van een gedeeld segmentboogvormig afgesloten bovenlicht met gekleurd glas-in-lood. Links van de deur bevindt zich een kleiner rechthoekig venster met granieten onderdorpel, enkelruits raam en luik. Boven de voordeur bevindt zich een venster met hardstenen onderdorpel, houten kruiskozijn met gekleurd glas-in-lood en luiken. De deur en vensters worden afgesloten door resp. een segmentboog en strekken met aanzetstenen van zandsteen.

In de ACHTERGEVEL bevindt zich de rondboogvormig afgesloten poort naar het achterterrein. In de overwelfde ruimte onder deze poort bevinden zich drie kleine met een rollaag afgesloten vensters, waarvan er twee getralied zijn. Boven de poort bevindt zich een 9-ruits schuifvenster en naast de poort een paneel deur met ruiten en bovenlicht. Deur en venster zijn voorzien van een hardstenen onderdorpel en een strek met zandstenen aanzetstenen.

Het INTERIEUR van de conciërgewoning bevat nog enkele oorspronkelijke elementen zoals een trappenhuis met houten trap en eenvoudig geornamenteerde leuning en paneeldeuren in geprofileerde omlijsting.

Voor de school bevindt zich een monumentaal HEKWERK, dat bestaat uit gemetselde vierkante hekpijlers met een in een achthoek eindigende geornamenteerde bekroning van roze graniet, waartussen zich muurtjes bevinden met ezelsruggen, bedekt met roze graniet. Op de muurtjes staan geornamenteerde smeedijzeren hekwerken. Ter plekke van de hoofdingang buigen de muurtjes met hekwerken naar de ingangspartij af en zijn zij tegen de voorgevel aangebouwd. Voor de zij-ingang bevindt zich een dubbel smeedijzeren draaihek tussen blokken van roze graniet. Links van de conciërgewoning bevindt zich een geornamenteerd smeedijzeren hekwerk van hetzelfde type als dat wat voor het schoolgebouw staat.

Waardering

SCHOOLGEBOUW, CONCIERGEWONING en HEKWERK uit 1904-1905 van G. Versteeg.

- Van architectuurhistorisch belang als een goed en gaaf voorbeeld van een monumentaal schoolgebouw met aangebouwde conciërgewoning en hekwerk in een stijl die invloeden vertoont van Berlage, rationalisme en Art Nouveau. De school is van architectuurhistorisch belang vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp in exterieur en interieur zoals goede verhoudingen, ruimtelijkheid, bijzonder materiaalgebruik en een rijke ornamentiek. De school is van architectuurhistorisch belang als onderdeel van het oeuvre van de architect G. Versteeg, ondermeer omdat het één van de grotere en één van de weinig overgebleven objecten uit zijn periode als adjunct-directeur gemeentewerken in Arnhem is.

- Van stedenbouwkundige waarde, omdat het complex vrijwel de gehele zuidelijke gevelwand van de Schoolstraat beslaat.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Onderwijs en wetenschap

Functie

Conciërgewoning

Schoolgebouw